

Dnro 1343/4/09

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajujoja

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Kristian Holman

KUULUSTELUSSA TULEE PYRKIÄ YKSISELITTEISEEN JA TÄSMÄLLISEEN
KIELENKÄYTTÖÖN / VID FÖRHÖR SKA EFTERSTRÄVAS ETT ENTYDIGT OCH EXAKT
SPRÅKBRUK

1

KANTELU

A arvosteli asiamiehensä 14.4.2009 laatimassa kirjeessä poliisiviranomaisten menettelyä huumausainerikosta koskevan asian esitutkinnassa. Kantelussa kerrottiin poliisin järjestäneen esitutkintapöytäkirjan kuulustelupöytäkirjojen sivut virheellisesti ja luvanneen kuulusteltavalle, ettei hänen kuulustelukertomustaan liitetä asiaa koskevaan esitutkintapöytäkirjaan, vaikka näin oli tapahtunut.

[...]

3

RATKAISU

3.1

Kanteluväitteet

Kantelukirjoituksessa viitattiin poliisilaitoksella laaditun huumausainerikoksen tutkintaa koskevaan esitutkintapöytäkirjaan asiassa 6360/R/3928/08 ja sen sivujärjestykseen ja kuulustelukertomusten sisältöön seuraavasti: ”Sivulla 49 kuulustelu päättyy 24.4.2008 klo 19.14. Sivulle 50 on merkitty kuulustelu alkaneeksi 25.4.2008 klo 9.51. Kuitenkin sivulta 55 käy ilmi B:lle kerrotun, ettei kyseistä kuulustelua liitetä Kuopiossa asiassa laadittavaan esitutkintapöytäkirjaan”. Kantelussa esitettiin epäily siitä, että B:n eri kuulusteluissa antamiin erilaisiin kertomuksiin oli vaikuttanut poliisin hänelle antama lupaus, ettei kuulustelua liitetä asiaa koskevaan esitutkintapöytäkirjaan.

Poliisin laatimassa kuulustelupöytäkirjassa on B:n kuulustelukertomuksen alkuun kirjattu seuraavasti: ”Minulle on nyt kerrottu, että tämä on erillinen kuulustelu, jossa minulle tehdään amfetamiinin hankintaan liittyen lisäkysymyksiä, eikä tätä kuulustelua liitetä Kuopiossa asiaan laadittavaan pöytäkirjaan”.

3.2

Selvitysten sisältöä

Rikosylikonstaapeli C

Asian tutkijana ja kuulustelluista vastannut rikosylikonstaapeli C on selvityksessään kertonut, kysymyksessä on ollut poliisilaitoksella tutkittavana ollut huumausainerikoskokonaisuus.

Kantelussa viitatus B:n kuulusteluhetkellä Kuopion poliisilla oli tiedossa, että A:han kohdistui rikosepäilyjä muualla Suomessa. Tiedossa ei ollut kuitenkaan milloin tai minkä poliisiyksikön toimesta A tullaan ottamaan kiinni, mikä poliisiyksikkö tulee suorittamaan A:n osalta esitutinnan ja milloin esitutkinta A:n osalta aloitetaan. Näillä tiedoilla oli rikosylikonstaapeli C:n mukaan varauduttava myös siihen mahdollisuuteen, että esitutkinta valmistuu B:n osalta ennen kuin A:ta on edes otettu vielä kiinni.

C oli katsonut parhaaksi kuulustella B:ta näistä tietyistä huumausaineiden hankkimiseen liittyvistä yksityiskohdista erilliselle kuulustelukaavakkeelle, jotta vältettäisiin tilanne, jossa vielä vapaana oleva A pääsisi tutustumaan julkiseksi tulevaan esitutkinta-aineistoon ja siten saamaan ennakkotietoa häneen mahdollisesti kohdistettavista esitutkintatoimenpiteistä.

C kertoi, että myöhemmin mm. syyttäjien kanssa käytyjen neuvottelujen jälkeen A:n osalta päädyttiin ratkaisuun, jonka perusteella A:n epäillyt amfetamiininmyynnit B:lle tulisivatkin käsiteltäväksi Kuopiossa ja tämän vuoksi tämä erilliselle kuulustelukaavakkeelle laadittu B:n kuulustelu sisällytettiin Kuopion poliisin laatimaan esitutkintapöytäkirjaan. Koska kuulustelut oli suoritettu kahdelle erilliselle kuulustelukaavakkeelle, ne sisällytettiin esitutkintapöytäkirjaan peräkkäin, jolloin B:n kuulustelukertomusten kronologiseen järjestykseen on tullut poikkeama.

C kertoi, että B:n kuulustelusta on nähtävissä niiden sisällön olevan relevanteilta osin sama alusta loppuun saakka ja tässä puheena olevassa kuulustelussa käsitellyjä asioita voi kuvata kantelussa käytettyä sanaa ”poikkeava” paremmin sanalla ”tarkentava”. C kertoo myös, että hänen myöhemmin B:lle suorittaman kuulustelun yhteydessä oli selvinnyt, että A:n asia tullaan käsittelemään samassa yhteydessä B:n kanssa ja se tuli selväksi B:n kanssa käydyissä keskusteluissa.

C katsoo selvityksessään, että hänen kuulustelukertomukseensa kirjaamansa olisi avautunut kantelijalle paremmin, jos se olisi jatkunut esim. seuraavasti: ”...*eikä tätä kuulustelua liitetä Kuopiosta asiasta laadittavaan pöytäkirjaan, koska asia tullaan amfetamiinin hankintaan liittyen todennäköisesti käsittelemään eri yhteydessä*”. C:n mukaan rikostutkinnassa on ”vähän niin kuin makuasia”, kuulustellaanko esimerkiksi sarjarikostapauksissa kukin rikos erilliselle kaavakkeelle vai käsitelläänkö ne samassa kuulustelukertomuksessa.

Rikosylikomisario D

Tutkinnanjohtajana toiminut rikosylikomisario D kertoi, että kuulusteluhetkellä vallinneen tilanteen mukaan B:ta oli Kuopion poliisilaitoksella kuultu sekä Kuopiossa tutkittavana olevaan rikoskokonaisuuteen, että muualla Suomessa tapahtuneisiin tekoihin. C oli 24.4.2008 kirjannut kuulustelukertomukset kahdelle eri kuulustelukaavakkeelle, sillä hänellä oli sellainen käsitys, että myöhemmin suoritettu kuulustelu tullaan liittämään toisen poliisilaitoksen tutkittavana olevaan esitutkintapöytäkirjaan. Tästä C oli myös maininnut B:lle.

D kertoi, että rikostutkinnassa on melko tavanomaista, että henkilöä kuullaan eri poliisilaitosten alueella tapahtuviin rikoksiin. Tuollaisissa tapauksissa kuulustelut kirjataan usein eri kaavakkeille, koska poliisilaitokset yleensä kokoavat, ellei muusta ole sovittu, esitutkintapöytäkirjansa itse ja haluavat kuulustelukertomuksen ”omasta” jutustaan. Esitutkintapöytäkirjasta tulee näin menetellen selkeämpi, kun kuulustelukertomuksessa mainitut muualla tapahtuneet rikolliset teot eivät ole sotkemassa ”omaa” pöytäkirjaa. Syyteharkinnassa ja tuomioistuimessa esitutkintapöytäkirjat saatetaan koota yhteen ja käsitellä yhdessä.

D kertoi edelleen että kyseisen asian esitutinnan aikana selvisi, että mm. B:n rikosasiat tullaan aikaisemmasta suunnitelmasta poiketen kokonaisuudessaan käsittelemään Kuopion käräjäoikeudessa. Tuolloin oli järkevintä sijoittaa B:tä koskevat kuulustelukertomukset samaan esitutkintapöytäkirjaan. Kertomukset sijoitettiin pöytäkirjaan siten, että ensimmäisenä olivat rikosilmoituksen johdosta suoritettut kuulustelut kuulustelupöytäkirjan sivunumeroinnin mukaisessa järjestyksessä ja välittömästi niiden jälkeen nyt kyseessä oleva kuulustelukertomus. Sivujen järjestys poikkesi hieman kronologisesta järjestyksestä. Poliisi ei asettanut kuulustelukertomuksia tarkoitushakuisesti määrättyyn järjestykseen, vaan ne asetettiin siten, kuin se käytännössä oli mahdollista.

poliisilaitoksen lausunto

Poliisilaitoksen lausunnossa katsotaan, ettei rikosylikonstaapeli C ole tietoisesti käyttänyt väärää lupausa 24.4.2008 kuulustelussa B:lle siitä, että kyseistä kuulustelua ei liitetä Kuopiossa asiasta laadittavaan pöytäkirjaan.

Mitä tulee kyseisen kuulustelupöytäkirjan sijaintiin esitutkintapöytäkirjassa, lausunnossa katsotaan, että asiaselvyyden kannalta se on loogisemmassa paikassa kuin se olisi päivämäärän mukaisesti laitettuna.

Itä-Suomen lääninhallituksen lausunto

Lääninhallituksen lausunnossa todetaan, että B:n kuulustelu 24.4.2008 kello 19.21 on tehty samalle rikosilmoitusnumerolle kuin muutkin hänen kuulustelunsa. Erillisen kuulustelun tarve (esim. johonkin toiseen rikosasiaan) ei tästä lääninhallituksen lausunnon mukaan selviä.

Lausunnossa pidetään oleellisena, mitä kuulusteltavalle on luvattu tai kerrottu kuulustelun tarkoituksesta tai kuulustelukertomuksen käyttämisestä jatkossa. Kielletty kuulustelukeino on mm. vastoin parempaa tietoa annettu tieto rikoskumppanin tekemästä tunnustuksesta. Yhtä lailla kielletty kuulustelukeino on vastoin parempaa tietoa annettava lupaus, että kuulusteltavan antamaa lausumaa ei käytetä esitutkinnassa tai liitetä esitutkintapöytäkirjaan.

Lausunnon mukaan asiassa on jäänyt jossain määrin epäselväksi oliko kuulusteltavalle annettu selkeä tieto siitä, että kuulustelukertomusta ei liitetä esitutkintapöytäkirjaan, vai oliko kyseessä C:n esittämän kaltainen tieto erillisen kuulustelun tekemisen syystä. Kuulustelupöytäkirjaan kirjattu sanamuoto ”*eikä tätä kuulustelua liitetä Kuopiossa asiasta laadittavaan pöytäkirjaan*” puoltaa ensiksi mainittua näkemystä, mutta toisaalta sanamuoto jättää mahdollisuuden, että kuulustelukertomus liitetään johonkin muuhun esitutkintapöytäkirjaan, esimerkiksi jollakin toisella paikkakunnalla koottavaan esitutkintapöytäkirjaan.

Lausunnossa todetaan edelleen, että kun myöhemmin on käynyt tarpeelliseksi liittää kuulustelukertomus Kuopion esitutkintapöytäkirjaan, olisi ollut syytä suorittaa uusi kuulustelu tai vaihtoehtoisesti liittää kuulustelukertomus kuulusteltavan suostumuksella esitutkintapöytäkirjaan. Minimissäänkin kuulustelukertomuksen käyttämisestä olisi tullut ilmoittaa kuulusteltavalle ja tämän avustajalle. Kuulusteltavalle olisi jäänyt mahdollisuus reagoida tähän tietoon.

Lausunnon mukaan merkitsevää on se, miten kuulusteltava on kuulustelijan ilmoituksen kuulustelun tarkoituksesta, kuulustelukertomuksen käyttämisestä ja kuulustelupöytäkirjaan tehdyn merkinnän

ymmärtänyt ja sen ymmärryksen valossa toiminut. Jos kuulusteltava on kertonut kuulustelussa selaista, jota ei olisi kertonut, jos olisi tiennyt tai ymmärtänyt kertomuksen käyttämisestä, on ainakin syytä epäillä käytetyn kiellettyä kuulustelumenetelmää. Kanteluaineistosta ei tähän vastausta löydy.

Kuulustelukertomusten järjestyksellä ei lääninhallituksen lausunnon mukaan vaikuta olevan esitutkin-
nalle vieraita tarkoituksia.

3.3

Oikeusohjeet

Esitutkintalain (449/1987) 24 §:n 1 momentin mukaan kuulusteltavaa on kohdeltava rauhallisesti ja asiallisesti. Tunnustuksen tai määrättyyn suuntaan käyvän lausuman saamiseksi kuulusteltavalta ei saa käyttää tietoisesti vääriä ilmoituksia, lupauksia tai uskotteluja erityisistä eduista, uuvuttamista, uhkausta, pakkoa taikka muita kuulusteltavan ratkaisuvapauteen, tahdonvoimaan, muistiin tai arvostelukykyyn vaikuttavia sopimattomia keinoja tai menettelytapoja.

Esitutkintalain esitöissä (hallituksen esitys 14/1985 vp) todetaan muun muassa, että kaikkinaiset epäillyn tunnustuksen saamiseen tähtäävät sopimattomat keinot ja menettelytavat ovat kuulustelussa kiellettyjä. Ketään ei myöskään saa tällaisia keinoja käyttäen yrittää johtaa määrättyyn suuntaan käyvän lausuman antamiseen. Kuulusteltavan on saatava säilyttää ratkaisuvapautensa, tahdonvoimansa ja arvostelukykynsä. Luvattomia ovat muun muassa menettelytavat, joissa käytetään kavaluutta tai vilppiä. Tutkija ei saa vastoin parempaa tietoaan esimerkiksi ilmoittaa kuulusteltavalle, että tämän rikoskumppanit ovat tunnustaneet (em. HE 14/1985 vp s. 27).

Esitutkintalain 40 §:ssä säädetään, että esitutkinnan päätyttyä on siitä kertyneestä aineistosta laadittava pöytäkirja (*esitutkintapöytäkirja*), jos se on asian jatkokäsittelyä varten tarpeellista. Esitutkintapöytäkirjaan on otettava kuulustelupöytäkirjat ja selostukset tutkintatoimenpiteistä sekä liitettävä tutkinnassa kertyneet asiakirjat ja tallenteet, mikäli niillä voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa.

Sisäasiainministeriön antaman esitutkintapöytäkirjan laadintaa koskevan ohjeistuksen (SM-2006–03625/Ri-2 liitteinen) mukaisesti ryhmien (esim. asianomistajien ja rikoksesta epäiltyjen) sisällä kuulustelupöytäkirjat järjestetään siten, että niissä käsitellyistä asioista muodostuu lukijalle mahdollisimman selkeä kokonaiskuva. Samaa henkilöä koskevat pöytäkirjat sijoitetaan peräkkäin kuulustelujen suorittamisjärjestykseen. Jos esitutkintapöytäkirjassa käsitellään useita rikoksia, järjestetään kuulustelupöytäkirjat yleensä samaan järjestykseen kuin rikosilmoituksetkin.

3.4

Kannanotto

Arvioin ensin sitä, voidaanko rikosylikonstaapeli C:n esittämää ilmoitusta kuulustelupöytäkirjan erillisyydestä pitää esitutkintalain vastaisena.

Näkemykseni mukaan A:n kantelussa esittämä epäily siitä, että B:n kuulustelukertomuksien erilaisuuteen olisi vaikuttanut kuulustelijan ilmoitus kuulustelukertomuksen erillisyydestä Kuopion poliisin laatimaan esitutkintapöytäkirjaan, ei saa vahvistusta käytettävissäni olevasta selvityksestä. A:n osallisuudesta on saatu esitutkinnassa selvitystä muun muassa televalvonnan kautta. Kantelussa esitetyn väitteen kannalta on huomionarvoista, että B:n 24.4.2008 klo 19.21 kuulusteluajankohtana oli epäiltävissä, että A oli B:lle huumausaineita toimittanut henkilö.

Sanotusta huolimatta rikosylikonstaapeli C:n kuulustelussa esittämää ilmoitusta kuulustelun erillisyydestä ja siitä ettei kuulustelua liitetä Kuopiossa asiaan laadittavaan pöytäkirjaan, voidaan pitää esitutkintalain 24 § huomioon ottaen jossain määrin arvostelulle alttiina. Selvityksessään C on itse tuonut esille, että nytemmin hän muotoilisi kuulustelukertomukseen kirjaamansa hieman toisin. Katson, että C:n selvityksessään esittämä vaihtoehtoinen muotoilu olisikin näkemykseni mukaan ollut jonkin verran ”lupauksissaan varovaisempi”.

Asiassa jää kuitenkin selvittämättä, onko C:n kirjaus vaikuttanut kuulusteltavan tahdonvapauteen. En pidä aiheellisena ryhtyä tätä asiaa selvittämään kuulusteltavalta itseltään ottaen huomioon sen, että käsiteltävä asia liittyy tuomioistuimessa vireillä olevaan rikosprosessiin.

Pidän ensiarvoisen tärkeänä sitä, että kuulustelijan esittämistä tiedoista ei voi saada harhaanjohtavaa kuvaa tai että kuulustelija käyttäisi kuulusteltavan asemaan edullisesti vaikuttavia lupauksia tietynsisältöisen kuulustelukertomuksen saamiseksi. Arvioitaessa C:n B:lle antamaa ilmoitusta kuulustelukertomuksen käyttämisestä, se on jälkikäteisen tiedon valossa osoittautunut totuutta vastaamattomaksi. Silti se oli C:llä asiasta kuulusteluhetkellä käytettävissä olleisiin tietoihin nähden paikkansapitävä. Se on kuitenkin voinut perustellusti antaa aiheen väärille odotuksille. Selvää kuitenkin lieene ollut, ettei kuulusteltava ole voinut lähteä siitä, ettei hänen poliisille antamaansa kuulustelukertomusta tulnaisi liittämään johonkin esitutkintapöytäkirjaan. Selvityksen mukaan kuulusteltavalle oli myöhemmän 28.5.2008 suoritetun kuulustelun yhteydessä kerrottu hänen asiansa käsittelyssä tapahtuneista muutoksista.

Jotta esitutkintalain 24 §:ää olisi rikottu, edellyttää laki, että kuulusteltavalle annettu ilmoitus on ollut tietoisesti väärä. Asiassa ei mielestäni ole näyttöä siitä, että rikosylikonstaapeli C olisi tarkoituksellisesti, kuulusteltavaan ja hänen kertomukseensa nimenomaisesti vaikuttaakseen esittänyt ilmoituksen, joka voi johtaa kantelussa esitettyyn johtopäätökseen. Tämän vuoksi katson jääneen näyttämättä, että C olisi menetellyt esitutkintalain 24 §:n vastaisesti.

Vaikka en katso C:n menetelleen lainvastaisesti, kiinnitän kuitenkin vastaisen varalle hänen huomiotaan tapahtuneeseen sekä siihen, että viime kädessä perustuslain 21 §:ssä turvattuun oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyvät vaatimukset edellyttävät esitutkinnan tapahtuvan kaikin osin lain- ja asianmukaisesti. Erityisesti esitutkintalain 24 § huomioon ottaen kuulustelutilanteessa tulee pyrkiä mahdollisimman täsmälliseen ja yksiselitteiseen kielenkäyttöön. Asia ei anna aiheita muihin toimenpiteisiin.

Siltä osin kun kantelussa arvostellaan kuulustelupöytäkirjojen sivujärjestyä, totean että ratkaisu siitä, mihin järjestykseen kuulustelukertomukset esitutkintapöytäkirjassa sijoitetaan, on viime kädessä esitutkintaviranomaisen vastuulla. Selvityksissä ja lausunnoissa on tuotu esille, miksi kuulustelukertomusten sijoittaminen aikajärjestykseen ei tässä tapauksessa ollut tarkoituksenmukaista. Myös kuulustelukertomuksesta itsessään ilmenee, että se on sisältänyt aiempaan kuulusteluun liittyviä lisäkysymyksiä ja ne oli alkujaan tehty siinä tarkoituksessa, ettei tätä kuulustelukertomusta tulnaisi liittämään po. esitutkintapöytäkirjaan. Toisaalta sisäasiainministeriön ohjeessa todetaan, että samaa henkilöä koskevat pöytäkirjat sijoitetaan peräkkäin kuulustelujen suorittamisjärjestykseen. Ottaen huomioon selvityksestä ilmenevät syyt esitutkintapöytäkirjan sivujärjestykselle, katson, ettei asia tältä osin edellytä laillisuusvalvojan toimenpiteitä.

Saatan edellä kohdassa esittämäni käsityksen esitutkintalain mukaisesta menettelystä kuulustelukertomuksien kirjaamisessa rikosylikonstaapeli C:n tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni C:lle.

Lähetän jäljennökset päätöksestäni tiedoksi Pohjois-Savon poliisipäällikölle ja poliisihallitukselle.

Muihin toimenpiteisiin kantelu ei anna aiheutta ja sen liitteet palautetaan oheisena.